

brázolorejével örökítette meg. Nem kételkedhetünk abban, hogy alkotóképessége a elszabadult ország légkörében tovább fog yarapodni. Felszabadulás után írt novellái-

ban olyan emberi melegség, bensőségesség jelentkezik, amely művészete tovább terebélyesedéséhez a legnagyobb biztosíték.

Béldi Miklós

MAGYAR KÖLTÉSZET BOCSKAYTÓL RÁKÓCZIIG

Magyar Klasszikusok) Sajtó alá rendezte Esze Tamás, Kiss József, Klaniczay Tibor. Bevezette Esze Tamás. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1953.

A Magyar Klasszikusok e kötete régi hiányt pótol. Hazánk történelmének régebbi korszakai iránt egyre nagyobb érdeklődés nyilvánul meg, a nem-szakember közönség részéről is. Ezt az érdeklődést megnövelték a Rákóczi-évfordulóval kapcsolatos ünnepek és kiállítások. Igen időszerű volt tehát a Rákóczi-szabadságharc kitörésének 250. évfordulójára a XVII. század nagyszerű függetlenségi harcait tükröző költészetet népszerű kiadásban bemutatni.

A kötet szerkesztői két részre osztották anyagukat. A hangsúly — helyesen — a történeti énekek bemutatásán van; a versek első, nagyobb csoportja ezeket tartalmazza. A második rész a kor szerelmi és egyéb énekanyagát foglalja magába. E csoportosítás indokolásával (465. l.) egyetértünk, csupán megjegyezzük, hogy néhány következetlenséget rejt magában. A második rész címe (»Szerelmi énekek, lakodalmas versek«) nem fedi pontosan tartalmát, mert néhány más tárgyú éneket is tartalmaz. (Az gazdagnak, Beniczky versei, stb.) Ismert nevű költők (Beniczky, Petróczi Kata Szidónia, Bónis Ferenc) versei mindkét csoportban szerepelnek. Ezt el lehetett volna kerülni. Kevésbé zavart volna, ha ezeknek a költőknek szerelmi és egyéb verseit a történeti énekek között, de együtt olvashatnánk.

Ezek e kisebb hibák nem befolyásolják az egész válogatás helyességét. Mindenekelőtt a közösen versek nagy száma tűnik fel. A kötet összesen 178 verset tartalmaz, tehát jóval felülmúlja az eddig legterjedelmesebb népszerű válogatást, Erdélyi Pál Kuruc költészetét. A szerkesztők nemcsak az eddig ismert versanyagból válogattak, hanem több teljesen ismeretlen, vagy méltatlanul mellőzött költeményt is felvettek a gyűjteménybe. Ez a bő válogatás lehetővé tette, hogy a század költészetéről minden tekintetben hiteles képet kapjunk.

Esze Tamás bevezető tanulmánya kimerítően jellemzi ezt a jól válogatott, gazdag versanyagot. Bevezetésének 1. fejezete a

legsikerültebb. Ebben a század politikai és vitézi verseit a történelmi eseményekkel szoros kapcsolatban elemzi. Fejtegetéseinek fontos tanulsága, hogy az események és a történelmi személyiségek értékelését »a velük foglalkozó énekköltészet alakította ki napjainkig terjedő érvénnyel«. A kor névtelen versszerzőinek legtöbbje az eseményeket a nép szemével látta, s verseiknek ezért sokszor történeti forrásértékük van. Esze Tamás korábbi szép és meggyőző fejtegetéseit (a *Két szegénylegénynek egymással való beszélgetéséről* és *A szegénylegények énekéről*) újjakkal gazdagítja. Igen sikerült például az 1704. évi csatavesztéseken kesergő kuruc versek népi szemléletének bizonyítása, vagy a dunántúli és erdélyi sirató-versek közötti különbség magyarázata.

A bevezetés további fejezetei a versek alakulásával (»életrajzával«), eszmeiségével, esztétikai értékével és műveltségi elemeivel foglalkoznak. Végül a versek utóéletéről, az eddigi kutatásokról kapunk összefoglalást. Ezek a fejtegetések alkalmasak arra, hogy a verseket közelebb hozzák a mai olvasóhoz. Néhány — főleg az eddigi kutatás mulasztásaiából eredő — hiányosságát azonban meg kell említenünk.

Irodalomtörténetírásunknak még mindig megoldatlan feladata a »kuruc költészet« fogalmának elvi tisztázása. Ezt most csak azért említjük meg, mert a kötet néhány megjegyzése enélkül az elvi tisztázás nélkül félreérthető. Az 50. és a 493. lapon azt olvassuk, hogy a Rákóczi-nóta »az első nyomtatásban megjelent kuruc versünk« (1849-ben). Miért nem »kuruc« versek akkor a korabeli nyomtatványokról közölt versek, vagy a Buga Jakab éneke és az Oláh Gecziről szóló ének, melyek már a XVIII. század végén megjelentek ponyvanyomtatványokon? Hiányzik annak elvi tisztázása is, hogy a XVIII. század költészetéből mit tekintünk kuruc versnek. A történeti énekanyag végén közölt XVIII. századi énekek (107—113. sz.) közül csak a *Rákóczi kesergője* és a *Rákóczi nóta* kapcsolódik szorosan a Rákóczi-szabad-

ságharc költészetéhez.¹ Ugy gondoljuk, hogy egységesebbé vált volna a kötet, ha a szerkesztők lemondanak ezeknek — az egyébként szép és jellemző — verseknek közléséről.

Nincs kielégítően tisztázva a kor verseinek a folklórhoz való viszonya. A bevezetés helyesen mutat rá arra, hogy a kor verseinek legjava népi szemléletű. Természetes tehát, hogy számos vers részlete vagy töredéke modern népköltési gyűjteményekben tűnik fel. Erre a tényre a kötet bevezetésében és jegyzeteiben több helyen találunk utalást.² A bevezetés néhány megjegyzésében azonban az a helytelen polgári felfogás kísért, mely a műköltészetnek a népköltészetre gyakorolt egyoldalú hatását tételezi fel. Így a 41. lapon: »Ma irodalomalatti műfajoknak tekintjük a csúfolódó verseket, mert az irodalomból valóban leszorultak a folklórhoz...« Számos versnek népi szemléletű eszméisége és a népdalokkal való szövegszerű egyezése azt bizonyítja, hogy a kor nagyszerű költészetének megteremtésében a népek *közvetlenül* is aktív, alkotó szerepe volt. Erre határozottan rá kellett volna mutatni. Ezzel szemben a szerelmes versekről azt a hamis képet kapjuk, mintha ezek kizárólag nemesi, vagy legfeljebb »deáki« szemléletűek lennének.

Nem utal a bevezetés arra, hogy a kor verseinek nagyrésze *énekelt* szöveg. Igaz, hogy több olyan adatot említ, melyek szerint

énekelték a verseket,³ de a versek variálódását csak annak tulajdonítja, hogy azok »kéziratban terjedtek s kéziratos énekeskönyvekben találkoztak össze« (28. l.) A szerelmes verseket is »versben írt leveleknek« tekinti. (39. l.) Pedig a versek nagyfokú variálódása inkább úgy képzelhető el, hogy azok elsősorban énekelt versek voltak, szájhagyomány útján terjedtek s időnként emlékeztetből lejegyezték őket.

A részletes jegyzetek jól elősegítik a versek megértését. Emellett — helyesen — tudományos szempontok figyelembevételével készültek. Hibák, hiányosságok itt is akadnak, ami érthető, hiszen a múlt irodalomtörténeteszei elmulasztották e kor versanyagát kritikai kiadásban közzétenni.⁴

A kötetet név- és tárgymutató egészíti ki. Kár, hogy kezdősorok szerinti betűrendes mutató nincs a kötetben.

Stoll Béla

³ Tótfalusi *Siralmas panasza* közkedvelt ének volt, a *Csinom Palkó* énekléséről Forgách Simon leveléből (1704) van valószínű adatunk. Az egyik ilyen adat, — mivel már több következtetésre adott alkalmat — némi helyesbítésre szorul. Mihály deák főstrázsamester 1708-i leveléből megtudjuk, hogy a katonák ezt a sort énekeltek: »Őszi harmat hideg el fű (It 1950, 2. sz.). Ez nem az *Őszi harmat után*-ból való, hanem a Solymosi-dalokkönyv *Reméttelen szegény fejem*... kezdetű énekének 3. versszakából: »Édes lovam elfogy a fű, Őszi harmat, hideg eljű...« (Szövege közölve: ErdM 1893: 85.)

⁴ Néhány hiányosság: A 70. sz. *Bujdosik, bujdosik szegény árva legény*... két külön vers; 2. fele: *Boldogtalan sorsa siralmas szívemnek*... több kéziratban önállóan előfordul. A 91., 92. és 93. sz. versek előbbre valók a bevezetés szerint is. A 106. sz. *Síratok szemeim*... nem Mislai 1704. évi énekének átköltése, nem bujdosó versként született, hanem a sárospataki kollégium Göncről való elűzését siratja. 1695-ben írták. (Ld. Varga Imre: A kuruc költészet hitelessége. Bp. 1936. 29. l.) A 9. sz. szerelmes vers szövege Torma Károly több helyen hibás közlése után van lenyomtatva, pedig a Szöveggyűjteményben hibátlan szöveggel jelent meg. Az 56. sz. *Bolondság volt*... szerzője Benefi János, az 57. sz. *Isten áldjon meg*... szerzője Makó Mihály, a versfők szerint.

¹ A *Rákóczi Ferenc bús éneke* kuruckori ugyan (megvan a Bocskor-kódexben), de csak a XVIII. század végén kötötték Rákóczi nevéhez és valószínűleg később költötték hozzá a bujdosást emlegető 7. versszakot is. Az *Én is hajdon magyar voltam*... sem illik a kötetbe; jellegzetesen XVIII. századvégi németellenes vers, melyben a hangsúly már a német nyelv erőszakos terjesztése feletti panaszon van. A *Porció-ének* már egy egészen új költői fejlődés eredménye.

² Ezeket lehetett volna szaporítani. Határozottabban rá lehetett volna mutatni a századvégi bujdosó-versek és a folklór kapcsolatára. A kuruc versek közül talán ezeknek van a leggazdagabb és legváltozatosabb utóéletük. (Ld. többek között Kálmány Lajos: Történeti énekek és katonadalok c. kötet idevágó gazdag anyagát.) — A 18. számú szerelmes verset Kodály is lejegyezte 1907-ben. A 60. sz. *Megkötözött engem*... egyes fordulatai Kriza gyűjteményében tűnnek fel stb.